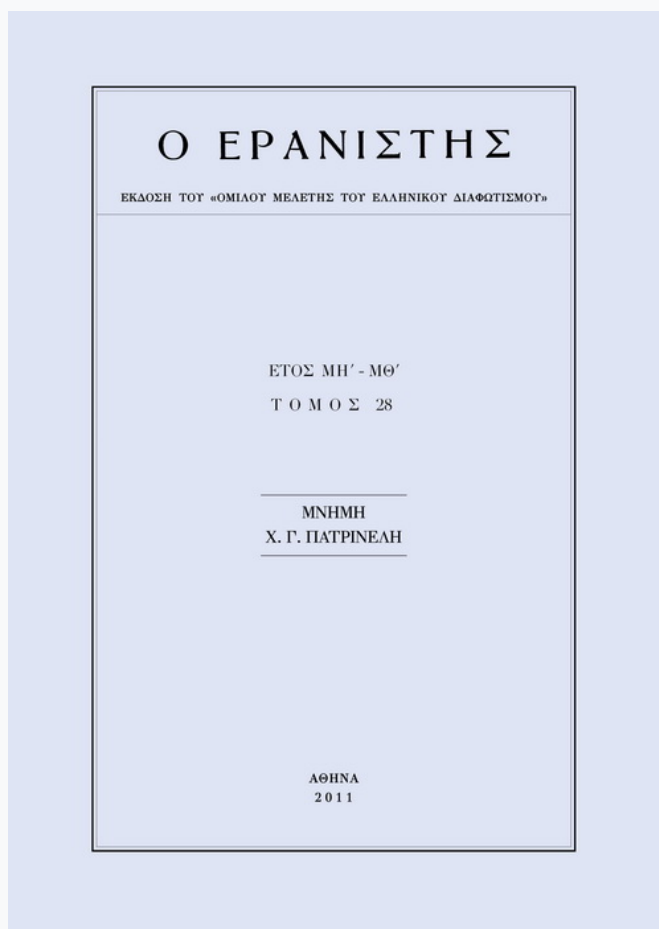

The Gleaner

Vol 28 (2011)

In Memoriam of C. G. Patrinelis

Γνωστά και άγνωστα ιστορικά έργα της
Τουρκοκρατίας σε χειρόγραφο κώδικα του
Νικολάου Καρατζά

Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου

doi: [10.12681/er.133](https://doi.org/10.12681/er.133)

To cite this article:

Παΐζη-Αποστολοπούλου Μ. (2011). Γνωστά και άγνωστα ιστορικά έργα της Τουρκοκρατίας σε χειρόγραφο κώδικα του Νικολάου Καρατζά. *The Gleaner*, 28, 193-210. <https://doi.org/10.12681/er.133>

ΓΝΩΣΤΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΣΕ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΚΩΔΙΚΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΡΑΤΖΑ

ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΠΟΥ ΑΠΕΔΙΔΕ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ στην πρώτη-μη νεοελληνική ιστοριογραφία την αναδεικνύει το γεγονός ότι στο θέμα αυτό αφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος των πανεπιστημιακών του παραδόσεων στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.¹ Παράλληλα ωστόσο με τα μεγάλα ζητήματα της ιστοριογραφίας και τα μείζονα έργα, το ενδιαφέρον του ήταν εξίσου έντονο και για τις ελάχιστονες ιστορικές πηγές, ενδιαφέρον άλλωστε που ταίριαζε και με την έρευνητική του προσωπικότητα: κυνηγός των μικρών και άθησαύριστων πηγών που θα μπορούσαν να ρίξουν φως στις σκοτεινές πτυχές της περιόδου με την οποία αποφάσισε να ασχοληθεί, λεπτολόγος έλεγκτής της εγκυρότητας των πληροφοριών τις οποίες παρέδιδαν, δεξιότηχης συναρμοστής τους, έδειξε με τις μελέτες του πόσο πολλά μπορεί ο ικανός έρευνητής να άντλήσει από τα ελάχιστα. Δείγμα ικανό ή διδακτορική διατριβή του, στην οποία όχι μόνο εκδίδει ένα σημαντικό άθησαύριστο κείμενο των πρώτων δεκαετιών μετά την Άλωση, τους Λόγους του Θεόδωρου Άγαλλιανού, αλλά κατορθώνει να άντλήσει σημαντικές ιστορικές πληροφορίες από ένα απολογητικό κείμενο.²

Στόν κύκλο των ενδιαφερόντων του για την ελάχιστα ιστορική γραμματεία εντάσσεται και η ένασχόλησή του με τόν λόγιο συλλέκτη του 18ου αιώνα Νικόλαο Καρατζά: τόν είχε εντοπίσει τό 1904 ό Άθ. Παπαδόπου-

---

1. Οί πανεπιστημιακές παραδόσεις του για τήν *Πρώμη Νεοελληνική Ιστοριογραφία, 1453-1821. Περιλήψεις μαθημάτων*, Θεσσαλονίκη 1986 (β' έκδ. 1989), ξεφεύγουν κατά πολú από τίς «Περιλήψεις μαθημάτων», όπως χαρακτηρίζονται στό έξώφυλλο, και αποτελούν πολύτιμο βοήθημα ακόμα και για «μνημόνευς» έρευνητές.

2. Χ. Γ. Πατρινέλης, *Ο Θεόδωρος Άγαλλιανός ταυτιζόμενος πρός τόν Θεοφάνη Μηδείας και οί ανέκδοτοι Λόγοι του. Μία νέα ιστορική πηγή περί του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τούς πρώτους μετά τήν Άλωση χρόνους*, Άθήνα 1966.

λος—Κεραμεύς³ αλλά τὸ ἔργο καὶ τὴν προσφορά του τὰ ἀνέδειξε οὐσιαστικά ὁ Χρῖστος Πατρινέλης τὸ 1965.⁴

Οἱ δύο ἄξονες πὺν ἀνέφερα πῖὸ πάνω γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποῖους περιστράφηκαν τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Χρῖστου Πατρινέλη, ἡ πρῶιμη νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία καὶ ὁ Νικόλαος Καρατζᾶς, μὺ ἔδωσαν τὸ ἐρέθισμα νὰ παρουσιάσω στὸν τόμο τὸν ἀφιερωμένο στὴ μνήμη του, ὡς πρόδρομὴ ἀνακοίνωση, ἓνα θέμα πὺν συνδέεται καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ἐρευνητικὰ του ἐνδιαφέροντα. Πρόκειται γιὰ ἓναν ἀθησαύριστο σχεδὸν στὸ σύνολό του κώδικα τοῦ Καρατζᾶ ὁ ὁποῖος περιέχει ἐλάσσονα ἱστορικὰ κείμενα τῆς τουρκοκρατίας, εἰδικότερα ἔργα πὺν ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐμφάνισῆς τους, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν Ἄλωση καὶ ὡς τὸν 18ο αἰῶνα,⁵ ἀλλὰ καὶ σὲ γεγονότα πὺν τάραξαν τὴ ζωὴ ἐκείνων πὺν ζοῦσαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καρατζᾶς, ἀφοῦ γνωρίζουμε πῶς τὸ μέγιστο μέρος τῆς ζωῆς του, ἀπὸ τὸ 1740 περίπου ὡς τὸ θάνατό του πὺν ἐπῆλθε μεταξὺ 1785-1789,⁶ τὸ πέρασε ἐκεῖ. Ἡ ἐνασχόλησή μου ἐδῶ μὲ τὰ δύο προσφιλῆ στὸν Πατρινέλη θέματα ἄς θεωρηθεῖ ὅτι συμβολίζει μιὰ διπλὴ ἀπότιση φόρου τιμῆς, στὸ δάσκαλο καὶ στὸν σεβαστὸ φίλο.

3. Στὴ μελέτη του «Δύο κώδικες τῆς βιβλιοθήκης Νικολάου Καρατζᾶ», *Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός* 8 (1904), 5 ἐπ.

4. «Πατριαρχικὰ γράμματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα καὶ σημειώματα τοῦ ις'-ιη' αἰῶνος ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἰεράκος (Ἐθν. Βιβλιοθ. Ἑλλ. 1474)», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962-1965), 116-165, ὅπου δίνει καὶ δεῖγμα τῆς γραφῆς τοῦ Καρατζᾶ.

5. Τὰ προβλήματα τῆς πρῶιμης τουρκικῆς ἱστοριογραφίας λύνει μὲ εὐστοχία καὶ σύνεση ἡ Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου, *Ἱστορία καὶ θρόλοι τῶν παλαιῶν σουλτάνων (1300-1400)*, Ἀθήνα, ΜΙΕΤ, 1991, ὅπου παραθέτει καὶ τὴ διεθνή βιβλιογραφία γιὰ τὸ θέμα.

6. Γιὰ τὸ βίό τοῦ Καρατζᾶ γνωρίζουμε πολὺ λίγα, ἔμμεσες πληροφορίες πὺν ἀντλοῦνται κυρίως ἀπὸ τοὺς κώδικές του. Γεννήθηκε τὴν πρῶτη πενταετία τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ πέθανε ἔχοντας ξεπεράσει τὰ ὀγδόντα, λίγο μετὰ τὸ 1785· συγκεντρωμένες τίς πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένεια Καρατζᾶ βλ. στὴ μελέτη μου «Δημήτριος Ραμαδάνης, ἓνας ἱστοριογράφος τοῦ 18ου αἰῶνα σὲ ἀφάνεια», *Ὁ Ἐραμιστῆς* 20 (1995), 23-25 [=Ἑλληνες Λόγιοι τοῦ 18ου αἰῶνα, ἀφανεῖς, ἄσημοι καὶ διάσημοι, σὲ διασταυρούμενες τροχιές· Βαρνάβας ὁ Κύπριος, Δημήτριος Ραμαδάνης, Καισάριος Δαπόντες, Νικόλαος Καρατζᾶς, Ἀθήνα 2007, σ. 63-65]. Κατὰ τὸν Ioan Filitti, *Archiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Βουκουρέστι 1919, σ. 289, ὁ Νικόλαος νυμφεύθηκε τὴν Δόμνα, θυγατέρα Γκίκα, καὶ ἀπέκτησαν ἓνα γιό, τὸν Κωνσταντίνο.

I

Ὁ κώδικας τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐδῶ ὁ λόγος, ἀπόκειται σήμερα στὸν Τομέα Ἱστορίας Νεοτέρων Χρόνων τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων μὲ τὸν ταξινομικὸ ἀριθμὸ Κ[ουρίλας]5, δεδομένου ὅτι ὁ τελευταῖος κτήτορας τοῦ χειρογράφου, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν κληροδότησε στὸ Πανεπιστήμιο, ἦταν ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας.⁷ Ὁ Κουρίλας εἶχε φροντίσει νὰ ἀπομνημονεύσει στὸ παράφυλλο τοῦ τέλους, ὅτι τὸ χειρόγραφο πέρασε στὴν κατοχὴ του ὅταν «... ἠγοράσθη τῇ 15 Ἰαν. 1944 μετὰ τοῦ Νομοκάνονος παρὰ τοῦ παλαιοπώλου Χρ. Σακοράφου (ἐν Ἀθήναις ὁδὸς Πανδρόσου 40) ἀντὶ 700.000 δρ. ἑπτακοσίων χιλιάδων». Ὑπογραφή: «† Ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας».⁸

Τὸ χειρόγραφο πρὶν τὸ ἀγοράσει ὁ Κουρίλας εἶχε περάσει καὶ ἀπὸ ἄλλους κτήτορες πού ἄφησαν τὰ ἴχνη τους πάνω στὰ φύλλα. Κάποιος μελέτησε τὸ χειρόγραφο καὶ σὲ φύλλα πού εἶχαν μείνει λευκὰ συγκρότησε πίνακες μὲ πατριάρχες, βλάχμπεηδες, μπογδάνμπεηδες, σουλτάνους καὶ μεγάλους βεζίρηδες (βλ. τὸν ἀρ. 18 στὸν πίνακα πού ἀκολουθεῖ), ἄλλος συμπλήρωσε «ἀποσημειώσεις» στὸ κείμενο πού προηγεῖτο (ἀρ. 31)· στὰ φ. 486^ο-489^ο ἔχουν γραφτεῖ ἀπὸ μεταγενέστερο χέρι τέσσερα κείμενα πού ἀφοροῦν τὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως· τέλος τὴν καταγραφή τῶν σουλτάνων πού εἶχε διακόψει ὁ Καρατζᾶς τὸ 1774 μὲ τὴν ἀνοδο τοῦ Ἀμπντούλ Χαμίτ Α΄ κάποιος κτήτορας τὴ συνέχισε ὡς τὸ ἔτος 1808 (ἀρ. 40).

7. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἔνταξη τῆς βιβλιοθήκης Κουρίλα στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων βλ. στὴ μελέτη Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, Π. Δ. Μιχαηλάρης, Μάχη Παΐζη, «Ἐνα περιώνυμο νομικὸ χειρόγραφο πού ἐλάνθανε· τὸ «χειρόγραφον Γ΄» τοῦ Γερασίου Ἀργολίδος. Ἐνας ἄγνωστος κώδικας τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ», *Ἑλληνικά* 45 (1995), 88. Πρόκειται γιὰ τὸ χειρόγραφο πού στὸ σημειώμα του ὁ Κουρίλας τὸ χαρακτηρίζει «Νομοκάνονα». Τὸν πρόεδρο τοῦ Τμήματος καθηγητῆ Κ. Κόμη, τὸν λέκτορα Νίκο Ἀναστασόπουλο, τὸν διευθυντὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Ζάχο καὶ τὸν φίλο καθηγητῆ Κώστα Πέτσιο εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ γιὰ τὶς φροντίδες τους νὰ μελετήσω ξανὰ τὸ σημαντικό αὐτὸ χειρόγραφο ὥστε νὰ συμπληρώσω τὶς λεπτομέρειες πού ἀπαιτοῦνταν γιὰ τὴ δημοσίευση αὐτῆ.

8. Ὅπως διαπιστώνουμε καὶ σὲ ἄλλα χειρόγραφα πού κληροδότησε στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, ὁ Κουρίλας φρόντιζε νὰ σημειώνει ἀπὸ ποῦ καὶ πόσο ἀγόρασε κάθε χειρόγραφο· τὰ σημειώματα αὐτὰ σκοπὸ εἶχαν, φυσικὰ, νὰ δηλώσουν ὅτι τὰ χειρόγραφα ἀποκτήθηκαν μὲ νόμιμο τρόπο, ὅμως προσφέρουν ταυτόχρονα χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὶς τιμές καὶ γιὰ τὴ διακίνηση χειρογράφων στὴν Ἀθήνα τοῦ 1940. Γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ἀρχείου Κουρίλα βλ. Μαίρη Ζάγκλη-Μπότziu, *Εὐλόγιος Κουρίλας (1880-1961). Τὸ Ἄρχειο του στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων*, Ἰωάννινα 2009.

Ὁ τελευταῖος πρὶν ἀπὸ τὸν Κουρίλα κτήτορας τοῦ κώδικα Καρατζᾶ ἦταν ὁ χίος λόγιος Κωνσταντῖνος Κανελλάκης.⁹ Ἐνα σημείωμα στὸ φ. 373^r στὸ ὁποῖο ἔχει θέσει τὸ ὄνομά του καθὼς καὶ ἄλλα, διάσπαρτα στὸ χειρόγραφο γραμμένα μὲ μελάνι λιλά στὰ περιθώρια κάποιων φύλλων τοῦ χειρογράφου, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ υποθέσουμε πὼς τὸ χειρόγραφο κάποτε τοῦ ἀνήκε. Τὸ πὼς βρέθηκε τὸ χειρόγραφο στὴ Χίο τὸν 19ο αἰώνα μποροῦμε ἐπίσης νὰ τὸ εικάσουμε· γνωρίζουμε πὼς ὁ μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος, πρῶνν μητροπολίτης Χίου καὶ λόγιος, κατεῖχε ἀρκετοὺς κώδικες τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Καρατζᾶ· ἡ Χίος λοιπὸν συσχετίζει τὰ δύο πρόσωπα καὶ ἐξηγεῖ πὼς καὶ τοῦ ὁ Κανελλάκης βρῆκε τὸ χειρόγραφο.

Ἐνα πρόσφατο εὑρημα στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους μᾶς ἀποκάλυψε ἀκόμα ὅτι ὁ Κανελλάκης ἀντέγραψε μέρος τοῦ χειρογράφου σὲ κόλλες (ἀναφορᾶς) τῆς ὁποῖας μετὰ συνέγραψε ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἓνα σῶμα, ἕναν ὑποτυπώδη κώδικα. Τὸ ἀντίγραφο αὐτὸ ἀποτελεῖ σήμερα τὸ χφ Γ 35 τῆς συλλογῆς Βλαχογιάννη.¹⁰ Τὴν ἀντιγραφικὴ ἐργασία τὴν ἔκανε ὁ Κανελλάκης γιὰ λογαριασμὸ κάποιου, ὅπως συνάγεται ἀπὸ δύο σημειώματά του. Τὸ ἓνα παραδίδεται στὸ ἐξωτερικὸ περιθώριο τῆς σ. 362 (χ.ἀ.): «Τὸ παρὸν [φύλλο] ὑπάγεται εἰς τὸν προαποσταλέντα Ρόλον τοῦ δέματος ὅπερ προαπεστάλη ἀσφαλισμένον ταχυδρομικῶς. Ζητήσατε τὴν συνεχ[ῆ] σελίδα τοῦ κειμένου διὰ νὰ προσθέσητε εἰς ὃ ἀνήκει μέρος». Τὸ δεύτερο βρίσκεται στὴ σ. 398 καὶ μὲ αὐτὸ κλείνει ἡ ὕλη τοῦ χειρογράφου: «Ἐνταῦθα παύει ὁ τῶν αὐθεντῶν Μολδαβίας κατάλογος. Τὰ τελευταῖα δὲ γράμματα τυγχάνουσι τόσον ἐφθαρμένα, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῶ καὶ φακόν. Ἐπίσης καὶ ἡ ἀναφερόμενοι μῆνες ἐπ’ οὐδενὶ λόγῳ ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἀντιγράψω, ὅσων οἱ ἀριθμοὶ εἶναι κατεστραμμένοι

9. Τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Κ. Ν. Κανελλάκης ὑπῆρξε κάτοχος τοῦ χειρογράφου τὴν εἶχα διατυπώσει γιὰ πρώτη φορὰ στὴ μελέτη μου «Βαρνάβας ὁ Κύπριος καὶ ἡ πυρκαγιά τοῦ 1696 στὴν Κωνσταντινούπολη», *Ὁ Ἐραμιστής* 23 (2001), 28-29 [= *Ἑλληνες Λόγιοι...*, ὁ.π., σ. 43-46], ὑπόθεση πού τώρα ἐπιβεβαιώνεται. Στὰ ἐπιχειρήματα πού εἶχα διατυπώσει ἐκεῖ ἄς προστεθοῦν τώρα καὶ ὅσα ἐκθέτω ἐδῶ.

10. Στὴ μελέτη «Δημήτριος Ραμαδάνης...» (σημ. 6) ὑποστήριξα ὅτι τὸ ἔργο («Χρονογράφο») πού εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1872 ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας ὡς ἔργο τοῦ Κωνσταντῖνου-Καϊσάριου Δαπόντε, ἀποψη ἡ ὁποία εἶχε πλέον καθιερωθεῖ, ἀποτελοῦσε πόνημα ἐνὸς ἄλλου συγγραφέα, τοῦ ἄγνωστου ὡς τότε Δημητρίου Ραμαδάνη. Ὁ Μανόλης Βουρλιώτης μελετώντας στὰ ΓΑΚ τὸ χειρόγραφο Γ 35 ἐνόησε τὸ ἔργο τοῦ Ραμαδάνη καὶ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ τὸ ὑποδείξει. Τοῦ ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὶς εὐχαριστίες μου.

καθολοκληρίαν. Κ. Κανελλάκης, 1894). Είναι φανερό πώς ο Κανελλάκης απευθύνεται στον άνθρωπο για χάρη του οποίου αντιγράφει το χειρόγραφο: στην πρώτη περίπτωση του στέλνει ένα φύλλο που είχε εκπέσει από το δέμα και του υποδεικνύει να το εντάξει στην αρμόζουσα θέση. Στο δεύτερο σημείωμα είναι απολογητικός και δικαιολογείται που δεν μπόρεσε, παρά τη χρήση φακού, να διαβάσει κάποια σημεία. Πράγματι το τελευταίο φύλλο της ένότητας που αντέγραψε ο Κανελλάκης παρουσιάζει έντονη φθορά στο κάτω τμήμα: πρόκειται για το κείμενο αρ. 40. Το όνομα του αποδέκτη δεν το σημειώνει κάπου, ή χρονολογία 1894 όμως που είχε την πρόνοια να σημειώσει στο τέλος του σημειώματος αποκλείει να ήταν ο Κωνσταντίνος Σάθας εκείνος που του παρήγγειλε την αντιγραφή, αφού είχε ήδη δημοσιεύσει πριν από είκοσι δύο χρόνια τον «Χρονογράφο του Δαπόντε».

Ο τελικός αποδέκτης της αντιγραφικής εργασίας που έκανε ο Κανελλάκης ήταν χωρίς αμφιβολία ο Μανουήλ Γεδεών, όπως δείχνουν τα ακόλουθα στοιχεία. Όταν το 1900 δημοσίευσε ο Γεδεών στην *Εκκλησιαστική Αλήθεια* μια μελέτη για τις εκκλησίες του Γαλατᾶ που καταστράφηκαν από πυρκαγιά, παρέθεσε κάποιους στίχους που μιλούν για κατεστραμμένες εκκλησίες και σημείωσε για την προέλευση του στιχουργήματος: «περισωθὲν ἐν ἰδιωτικῷ κώδικι σωζομένῳ νῦν ἐν Χίῳ». Πρόκειται για σημείωμα του πατριάρχη Διονυσίου Δ΄ του Μουσελίμη, που βρίσκεται στο φ. 289 του κώδικα Καρατζᾶ: σὲ ἄλλο πάλι σημείο διευκρίνιζε ὅτι για χάρη του «μετεγράφησαν κεφάλαιά τινα ἐκ τούτου τοῦ χειρογράφου ὑπὸ Κ. Κανελλάκη».¹¹ Τέσσερα χρόνια αργότερα ο Γεδεών επανέρχεται στο θέμα τῶν πυρκαγιῶν τῆς Κωνσταντινούπολης για νὰ δημοσιεύσει τὴ φορά αὐτὴ τέσσερα διαφορετικὰ στιχουργήματα που μιλοῦσαν για πυρκαγιές τῆς Πόλης σημειώνοντας πὼς προέρχονται καὶ αὐτὰ («ἀπὸ τοῦ ἐν Χίῳ χειρογράφου».)¹² Πράγματι, στὰ φύλλα 289^ν καὶ 500^ρ-512^ρ τοῦ κώδικα Καρατζᾶ παραδίδονται τὰ τέσσερα κείμενα που δημοσιεύει ὁ Γεδεών.

11. «Ἐκκλησίαι βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι, κυρίως δὲ ἡ Θεοτόκος τῶν Κύρου», *Ἐκκλησιαστικὴ Αἰθήθεια* 20 (1900), 27 σημ. 4 [=Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον, Συμπλήρωμα, Ἀθήνα 1900, σ. 27 σημ. 3]. Πβ. καὶ ὅσα ἀναφέρω στὴ μελέτη μου «Βαρνάβας ὁ Κύπριος...» (σημ. 9), σ. 26 [=Ἑλληνες Λόγιοι..., ὁ.π., σ. 38].

12. Μανουήλ Γεδεών, *Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλιτου προσκυνητοῦ* [Παράρτημα *Ἐκκλησιαστικῆς Αἰθῆθειας*], Κωνσταντινούπολη 1904-1905, σ. 297.

II

Τὸ ὄνομα τοῦ Καρατζᾶ, τοῦ δημιουργοῦ τοῦ χφ Κ.5, δὲν εἶναι ἀποτυπωμένο σὲ κανένα ἀπὸ τὰ φύλλα του, γεγονός ὅμως πού δὲν ἐκπλήσσει διότι ὁ Καρατζᾶς παρέλειπε νὰ σημειώνει τὸ ὄνομά του, προφανῶς διότι συγκροτοῦσε κώδικες γιὰ νὰ τοῦ χρησιμεύουν ὡς ἐργαλεῖα δουλειᾶς καὶ ὄχι «πρὸς στολισμὸν» τῆς βιβλιοθήκης του ἢ γιὰ νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἐμπορίου. Ἡ ταύτιση λοιπὸν τοῦ κώδικα αὐτοῦ μετὸν δημιουργό του ἔγινε, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, μετὰ κριτήρια παλαιογραφικὰ καὶ κωδικολογικά· ἡ γραφή του ἀναγνωρίζεται εὐκόλα πλέον καὶ ἡ μέθοδος τὴν ὁποία τηροῦσε ὅταν συγκροτοῦσε τοὺς κώδικες τοῦ σπουδαστηρίου του εἶναι καὶ αὐτὴ ἀναγνωρίσιμη.¹³ Κατὰ κανόνα συγκροτοῦσε θεματικούς κώδικες, στοὺς ὁποίους ἐνσωμάτωνε ἢ ἀντέγραφε ἔργα πού ὑπηρετοῦσαν τὸ θέμα κάθε κώδικα διανθίζοντάς τα ταυτόχρονα μετὰ πρόσθετες πληροφορίες στὰ περιθώρια. Σχεδὸν πάντα προέτασσε ἕναν Πίνακα περιεχομένων.

Στὴν περίπτωση τοῦ χειρογράφου τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων ὁ Καρατζᾶς κατὰ τὴ συνήθειά του συγκρότησε ἕναν κώδικα μετὰ ἱστορικὰ κείμενα καὶ στιχογραφήματα καθὼς καὶ μετὰ χρονογραφικὰ σημειώματα.¹⁴

Ὁ κώδικας δὲν ἔχει σήμερα τὴν ἀρχικὴ του στάχωση, ἐνῶ ἐντοπίζονται ἀπώλειες φύλλων. Ἡ νεότερη στάχωση, ἀπὸ δέρμα μαῦρο στὴ ράχη καὶ χαρτόνια στὶς πινακίδες, ἔγινε πιθανότατα μετὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ χειρογράφου ἀπὸ τὸν Κουρίλα, ὅπως καταδεικνύεται ἀπὸ τὶς προσθήκες νεότερων φύλλων στὴν ἀρχικὴ δομὴ τοῦ κώδικα καὶ τὴ νεότερη ἀρίθμηση τῶν φύλλων. Ὅσο γιὰ τὰ χάσματα πού ὑπάρχουν στὸ χειρόγραφο, ἄς σημειώσω τὴν περίπτωση τοῦ πρώτου τετραδίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχικὴ συγκρότηση εἶναι ἀμφίβολη, διότι τὰ φύλλα του ὁ νεότερος σταχωτῆς τὰ βρῆκε ἀποκομμένα καὶ τὰ συγκράτησε μετὰ onglets. Σήμερα ἀπὸ τὸ τετράδιο αὐτὸ ἀπομένουν πέντε φύλλα, εἶναι λοιπὸν πιθανὸ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἐξάφυλλο τεῦχος καὶ τὸ ἕκτο φύλλο πού ἔχει ἐκπέσει νὰ περιεῖχε τὰ

13. Ὑστερα ἀπὸ τὴν πρώτη δημοσίευση δείγματος τῆς γραφῆς του ἀπὸ τὸν Χ. Γ. Πατρινέλη, «Πατριαρχικὰ γράμματα...» (σημ. 4), ἀκολούθησαν πολλὰ ἀκόμα ἀπὸ τοὺς μελετητὲς τῶν κωδίκων καὶ τοῦ ἔργου του· ὅσο γιὰ τὴ μέθοδο πού ἀκολουθοῦσε στὴ συγκρότηση τῶν κωδίκων του, βλ. τὴ μελέτη μου «Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ καὶ ἡ περιπέτεια τοῦ χειρογράφου Paris. Suppl. gr. 1375», *Ἑλληνικά* 49 (1999), 68-69 [= *Ἑλληνες Λόγιοι...*, σ. 155-156].

14. Χρησιμοποιοῦ τὸς ὄρους μετὰ τὴ σημασία πού τοὺς ἀπέδωσε ὁ Χ. Γ. Πατρινέλης στὶς «παραδόσεις» του γιὰ τὴν *Πρώτη Νεοελληνικὴ Ἱστοριογραφία...* (σημ. 1).

«Προλεγόμενα», ένότητα πού έξαγγέλλεται στόν τίτλο τοῦ Πίνακα περιεχομένων ἀλλά σήμερα δέν ὑπάρχει. Καί ἀκόμα, ἀναφέρω τήν περίπτωση τοῦ κειμένου «Περὶ βασιλέων τῶν Τουρκῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέως αὐτῶν Ὀσμάνου..., ἐκ τοῦ Χρονικοῦ Μανουῆλ τοῦ Μαλλαζοῦ» (πιὸ κάτω, ἀρ. 9) πού έξαγγέλλεται στόν Πίνακα περιεχομένων ἀλλά ἔχει ἐκπέσει.

Τὸ μέγιστο μέρος τοῦ κώδικα εἶναι γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Καρατζᾶ, συνέρραψε ὅμως καί κάποια σπαράγματα ἀπὸ ἄλλα χειρόγραφα στόν κώδικα πού δημιούργησε, ὅπως τὰ κείμενα ἀρ. 12, 21, 28 καί 41. Πιστεύω πὼς ἔχουμε στὰ χέρια μας ἓνα χειρόγραφο μεγάλης σημασίας, ἰδιαιτέρα γιὰ τοὺς μελετητὲς τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου. Ἡ ταύτιση τῶν σαράντα ἓνα κειμένων πού περιέχονται καί ἡ ἐκδοση ὅσων παραμένουν ἀνέκδοτα ἀποτελεῖ ἓνα σχέδιο πού βρίσκεται ὑπὸ ἐπεξεργασία. Ἐδῶ περιορίζομαι νὰ δώσω τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχικῆς συγκρότησης τοῦ κώδικα ὅπως τὴν θέλησε ὁ δημιουργός του. Συστηματικὸς καθὼς ἦταν ὁ Καρατζᾶς, κατέγραψε, ὅπως ἀνέφερα, στὰ πρῶτα δύο φύλλα (χ.ἀ.) ἓναν Πίνακα περιεχομένων, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἔχουμε καθαρὴ τὴν εἰκόνα τοῦ δημιουργήματός του. Αὐτὴ τὴν εἰκόνα θέλησα νὰ προβάλω ἐδῶ. Δηλώνω τὸ incipit καί τὸ desinit καθὼς καί τὰ φύλλα στὰ ὁποῖα παραδίδονται τὰ σαράντα ἓνα κείμενα· τὶς ἐπεμβάσεις τῶν μεταγενέστερων κτητόρων τὶς παραθέτω μὲ μικρότερους χαρακτῆρες στὴ σημείωση πού ἀκολουθεῖ. Τηρῶ, φυσικά, τὴν ὀρθογραφία τοῦ Καρατζᾶ.

Ἐλεγχος τῶν ἐν τῷ παρόντι περιεχομένων.

Προλεγόμενα

1. *Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Τουρκῶν, καί τῶν βασιλέων αὐτῶν.* φ. 1^r-2^r

Inc. Ἐξεύρετε ὅτι εἶναι πλέον παρὰ

Des. Ἀπδουλχαμίτ, ὁ ἀδελφός του.

Σημ. Ὁ Καρατζᾶς σημείωσε στὸ περιθώριο τοῦ φ. 2^r: «Ἐξ ἀρχῆς μέχρι [ῶδε] | ἀντεγράφησαν [ἐκ] | νομίμου βιβλί[ου γε]|γραμμένου ἐν ἔτ[ει ζ...] | παρὰ Λεοντίου ἱερ[οδια]κόνου Πελοπο[ννησίου], | τὰ δ' ἐφ' ἐξῆς ἀπ[ὸ νέον]». Τὸ σημεῖο «ῶδε» ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀράδα: «1604. Μετὰ τοῦτον [τὸν Μεχμέτη] ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ σουλτάν Ἀχμέτης χρόνους 14». Ἡ τελευταία ἐγγραφή στόν κατάλογο τῶν σουλτάνων εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «1774. Μετὰ τοῦτον [τὸν Ἀχμέτη] ἐβασίλευσεν Ἀπδουλχαμίτ, ὁ ἀδελφός του». Προφανῶς ὁ Καρατζᾶς διέκοψε τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὴν ἀποθησαύριση ἱστορικῶν πληροφοριῶν, κατὰ πάσα πιθανότητα λόγω θανάτου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀμπντοῦλ Χαμίτ, ὁ ὁποῖος παρέμεινε σουλτάνος ὡς τὸ 1787.

ΕΡΧΥΝΟΣ

Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ

Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ

Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	1
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	3
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	3
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	4
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	7
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	15
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	16
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	19
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	31
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	33
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	107
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	177
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	222
Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰερουσαλὴμ	230

Χφ Ίωαννίνων, Κουρίλα 5, φ. Γ' χ.δ.

2. *Περὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Τούρκων, καὶ ἐξόχως τί ἐξουσιάζουσιν εἰς τὴν Εὐρώπην.* φ. 3^τ
 Inc. *Με κάθε δίκαιον τρόπον ὁ Τοῦρκος*
 Des. *καὶ τελευταῖον ἢ Κωνσταντινούπολις.*
3. *Περὶ τῶν μεγαλιτέρων καὶ ἐπισήμων νήσων τῆς Ἀσίας ὅπου ὁ Τοῦρκος ἐξουσιάζει.* φ. 3^ν-4^τ
 Inc. *Ἐξω ἀπὸ τοῦτον τὸ θαναμαστόν*
 Des. *ἐξουσιάζονται ὁμοίως ἀπὸ τὸν Τοῦρκον.*
4. *Περὶ τοῦ βασιλείου τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀφρικήν.* φ. 4^τ [5-6 λευκά]
 Inc. *Ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν πὼς ὁ Τοῦρκος*
 Des. *εἰκοστὴν ἐννάτην, καὶ εἰκοσιτέσσαρα λεπτά.*
5. *Περιγραφή τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* φ. 7^τ-13^τ [13-14 λευκά]
 Inc. *Ἡ χώρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου*
 Des. *ἐπιγείῳ τύχῃ τε καὶ λαμπρότητι.*
 Σημ. Κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «Περιγραφή τῆς Κωνσταντινουπόλεως» τὸν ὅποιο σημείωσε ὁ Καρατζᾶς στὸ φ. 7^τ ἔχει καταγράψει ὀκτὼ κείμενα ποὺ ἀναφέρονται στὴν Πόλη: α) [«Περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως»] (φ. 7^τ)· β) «Τὰ τῆς Πόλεως προτερήματα» (φ. 8^τ· γ) «Περὶ τοῦ πόσας Πόρτας ἔχει τῶ νῦν καιρῷ ἢ Κωνσταντινούπολις, καὶ πῶς καλοῦνται τουρκιχώτερον» (φ. 9^τ)· δ) «Πύλαι τῆς Κωνσταντίνου» (φ. 9^τ)· ε) «Ἐκ τῆς Γεωγραφίας Μελετίου [τοῦ] Ἀθηνῶν [τὰ σχετικὰ μὲ τὶς Πύλας]» (φ. 10^τ· ς) «Πύργοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (φ. 12^τ)· ζ) «Ἐκ τοῦ βίου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου» (φ. 13^τ)· η) «Ἐπαινος Κωνσταντινουπόλεως» (φ. 13^τ).
6. *Περὶ τοῦ βασιλείου τῶν Σερβῶν, ἧτοι Φέτζ καὶ τοῦ Μαρόκκου.* φ. 15^τ
 Inc. *Τὰ δύο βασίλεια τοῦ Φέτζ καὶ*
 Des. *ἰταλιστὶ μαροκκίνοι, δηλαδὴ μεσίνοι:—*
7. *Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τατάρων.* φ. 16^τ-16^ν [17-18^τ λευκά]
 Inc. *Ὁ Τζεγγίς Χάν ἐν ἔτει*
 Des. *Περσίαν, τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Αἴγυπτον.*
 Σημ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ κειμένου ὁ Καρατζᾶς σημείωσε τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ ἀντλήσε: «Μελετ[ί]ου Ἀθηνῶν Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς» βιβλίω ιγ^ο, καὶ ιδ^ο.
8. *Διάφοροι ἱστορίαι περὶ τοῦ τῶν Ὀθουμαλίδων γένους, πόθεν κατάγεται ποικιλοτρόπως, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σουλτὰν Ἀζατίνη, μέχρι τοῦ σουλτὰν Μεχμέτη τοῦ τὴν Πόλιν λαβόντος, ἐκ τῆς Ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ, κεφ. ιθ^ο.* φ. 20^τ-26^ν

Inc. [Ο βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Κομνηνός] ... τὸν ἐποίησατο καὶ οὐδένα
Des. Ἰταλοὶ ἔπαθον ἄν, ἀκουσθεὶς δὲ...

Σημ. Στὸ φ. 18^ο ὁ Καρατζᾶς ἔχει σημειώσει πληροφορίες γιὰ τὸν μέγα λογοθέτη Γεώργιο Φραντζή. Τὸ πρῶτο φύλλο ἀπὸ ὅπου ἀρχίζει ἡ ἐνότητα αὐτὴ εἶχε ἐκπέσει ὅταν ὁ Κουρίλας ἀγόρασε τὸ χειρόγραφο καὶ στὴ νέα βιβλιοδεσία φρόντισε νὰ ἐνσωματώσει στὴ θέση του ἓνα λευκὸ φύλλο γιὰ νὰ ἐπισημάνει τὸ ἐλλείπον φύλλο, ἢ πιθανότερο γιὰ νὰ ἀντιγράψει κάποτε τὸ κείμενο ποὺ χάθηκε. Μολονότι ὁ Καρατζᾶς ἐξαγγέλλει στὸν τίτλο μόνον τὸ κεφάλαιο 10^ο, καταγράφει ἕως καὶ τὸ κεφ. κγ' ἔχουν ὥστόσο ἐκπέσει ἐνδιάμεσα δύο τουλάχιστον φύλλα, ἐνῶ τὸ κείμενο εἶναι κολοβό.

9. *Περὶ βασιλέων τῶν Τουρκῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέως αὐτῶν Ὅτ-
μάνου μέχρι τοῦ σουλτὰν Μουράτ τοῦ γ^{ου}, ἐκ τοῦ Χρονικοῦ Μανουήλ τοῦ
Μαλλαξοῦ.*

Σημ. Τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει στὸν κώδικα· προφανῶς πρὶν ἐκπέσει κάλυπτε τὰ φ. 27-32 ὅπου σήμερα ὑπάρχει χάσμα.

10. *Περὶ Γεωργίου Καστριώτου, τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη, Ἀθθέ-
ντου Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου, καὶ τῶν πολέμων ὧν ἐποίησε μετὰ τῶν
Τούρκων.* φ. 35^ο-104^ο

Inc. *Τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μακεδονίας*

Des. *ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του.*

Σημ. Στὰ φ. 33^ο-34^ο τοῦ προηγούμενου ὁ Καρατζᾶς ἔχει καταγράψει, κατὰ τὴ μέθοδο ποὺ συνήθως ἀκολουθοῦσε με ἀξιοθαύμαστη εὐσυνειδησία, «Μαρτυρίας περὶ Γεωργίου Καστριώτου, τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη ἀπὸ Δοσιθέου, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων βιβλίον θ' ἀπὸ χειρογράφου σημειώματος· ἀπὸ τῆς Γεωγραφίας Μελετίου Ἀθηνῶν τμήματι ιη^ο κεφαλαίῳ β^ο περὶ τῶν Ἀλβανίων, σ. 306· ἐκ τοῦ Περιηγητικοῦ Ἀναστασίου Μακεδόνοιο τοῦ ἐκ Ναούσης σελίδι 15· ἐκ τοῦ Χρονολογικοῦ Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ βιβλίῳ δ^ο, κεφ. κα^ο». Τὸ φ. 34^ο εἶναι λευκὸ ἐνῶ τὸ κυρίως κείμενο ἐπιγράφεται («Περὶ τῶν ἀξίων καὶ ἐνδόξων κατορθωμάτων Γεωργίου τοῦ Κρόγια, ἑλληνικὰ Καστριώτου, τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη, αὐθέντου καὶ ἡγεμόνοιο Ἀλβανίας τε καὶ Ἡπείρου»).

11. *Ἱστορικὸν τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλέων Τουρκῶν, ἀπὸ τοῦ σουλτὰν Σου-
λεϊμάνη τοῦ α^{ου} μέχρι τοῦ σουλτὰν Μεχμέτη τοῦ δ^{ου}, μεταφρασθὲν εἰς
γραικικὴν διάλεκτον ἀπὸ τὸ τούρκικον, ἀψδ'.* φ. 105^ο-176^ο

Inc. *Αὕτη ἡ ἱστορία ἄρχεται ἀπὸ*

Des. *τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐξεχέμασεν ἐκεῖ.*

Σημ. Προτάσσεται ἡ ἐπιγραφή: «Ἱστορικὸν τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλέων Τουρκῶν, μεταφρασθὲν εἰς γραικικὴν διάλεκτον ἀπὸ τὸ τούρκικον, δι' ἐπι-

ταγής του ύψηλοτάτου και έκλαμπροτάτου αυθέντου, και ήγεμόνος πάσης Ούγγροβλαχίας κυρίου, κυρίου Ίωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα βοεβόδα, και δι' ύπαγορεύσεως του Μπεκτάς Διβάν Έφένδη, έξηγήσεως τε του μεγάλου πορτάρη κύρ Ματθαίου του Χίου, και διορθώσεως, και έπιμελείας του Μιχαήλ Βυζαντίου γραμματικοῦ. Έν έτει ρψδ^ο, μηνι αύγούστῳ». Άκολουθεί στο φ. 106^ο: «Πίναξ του παρόντος ιστορικού τῶν βασιλέων Τουρκῶν» ό όποιος άρχίζει από τον Σουλεϊμάν το 1300 και καταλήγει στον Μεχμέτ Δ' το 1648.

12. *Ιστορικὸν τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων ὑπὸ κάτω εἰς τὸ Κάστρον τῆς Βιέννας καὶ τῆς ἥτιης αὐτῶν, μεταφρασθὲν ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς εἰς τὴν τῶν Γραικῶν ἀπλήν διάλεκτον ὑπὸ τοῦ Κακαβέλα.* φ. 179^ο-224^ο [224^ο-225^ο λευκά]

Inc. Δὲν ἐπολέμησαν ποτὲ οἱ Ὀτομάνοι

Des. πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύσας.

Σημ. Τό κείμενο αὐτό εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἄλλο χέρι, ό Καρατζάς ὅμως συμπλήρωσε ἕνα τμήμα πού εἶχε ἐκπέσει. Προτάσσεται στο φ. 177^ο κείμενο γραμμένο ἀπὸ τὸν Καρατζά με πληροφορίες γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ ἡ παράθεση τῶν πηγῶν του: «Περὶ τοῦ Κακαβέλα. Έκ τοῦ περὶ Λογίων Γραικῶν σχεδιάσματος Δημητρίου Προκοπίου, παρὰ Φαβρικήῳ, Βιβλιοθ. Έλλην. τόμῳ ια^ο, ἀριθμῷ νγ^ο, σελίδι 787. Έκ τοῦ Περιηγητικοῦ Άναστασίου τοῦ ἐκ Ναούσης σελ. 87. Έκ τῆς Λογικῆς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως». Στο φ. 178^ο ὁ Καρατζάς ἀντέγραψε τὴν ἀφιέρωση τοῦ Κακαβέλα πρὸς τὸν Σερμπάν Καντακουζηνό.

13. *Έκφρασις τῆς γενομένης ἐντεῦξεως τοῦ Πρέσβεως τῶν Μοσκόβων Προκοπίου Βοζνίτζη μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μετάφρασις τῶν περιεχομένων συνθηκῶν εἰς τὸν βασιλικὸν ἄχτιναμέ.* ρχπβ'. φ. 226^ο-229^ο

Inc. Εἰς τοῦ Αἰγιουπιῶν τὸν μπακτζέ

Des. δὲ αἱ σκηναὶ κατὰ τὸ χιδιρλίκι.

Σημ. Κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο («Έκφρασις...») ὁ Καρατζάς καταγράφει τὶς ἐνότητες α) «Ἡ τάξις τῆς φιλίας πρὸς τὸν μέγαν Έλτζήν τῆς Μοσχοβίας Προκόπιον Βοζνίτζην» (φ. 226^ο-227^ο): β) «Αἱ συνθηκαὶ, καὶ αἱ συμφωνίαι ὅπου περιέχονται εἰς τὸν βασιλικὸν ἄχτιναμέ αὐτολεξεὶ μεταφρασθεῖσαι» (φ. 228^ο-229^ο).

14. *Έκ τῶν Έφημεριδῶν Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Περιγραφή τοῦ ἀλαγίου τοῦ ἐπιτρόπου Σουλεϊμανπασᾶ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς κατὰ τῶν Γερμανῶν ἐκστρατείας.* ρχπς'. φ. 230^ο-ν

Inc. ρχπς'. Τῇ ἐνάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου

Des. δὲ αἱ σκηναὶ κατὰ τὸ χιδιρλίκι.

Σημ. Στο φ. 230^ο ὁ τίτλος διατυπώνεται διαφορετικὰ: «Περικοπή ἐκ τῶν

Ἐφημερίδων τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τῆς κραταιᾶς βασιλείας, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Περὶ τῆς κατὰ τῶν Γερμανῶν ἐκστρατείας τοῦ ὑπερτάτου ἐπιτρόπου Σουλεϊμάν πασᾶ, καὶ τῆς πομπαίας ἐξόδου αὐτοῦ, καὶ ἔκφρασις τῆς πομπῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους».

15. *Περιγραφή τοῦ ὁρδὶ ἀλαγίου, ἦτοι τῆς προπομπῆς τῶν τεχνικῶν ταγμάτων, γινομένης κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου, ὅταν ἐκστρατεύσῃ βασιλεύς, ἢ βεζίρης.* φ. 231^r-232^r

Inc. Ἀρχινᾶ τὸ ἀλάι ἀπὸ τὸ

Des. *συνήθειαν*, ἕως εἰς τὸν Δαουτπασᾶν.

16. *Περιγραφή τοῦ ἀλαγίου τοῦ βασιλικῆς στόλου, ὅταν κινᾶ ὁ Καπεταν πασᾶς.* φ. 232^{r-v}

Inc. Ὅλα τὰ γαλιόνια, τὰ κάτεργα

Des. *κίοσκι ἐμβαίνει εἰς τὸ σαράγι*:—

17. *Περὶ τῆς προὑπαντήσεως καὶ ὑποδοχῆς τοῦ Σαντζᾶκ σεριφίου, ὅταν ἐμβαίῃ εἰς Βασιλεύουσαν, Ἐκ τῶν Ἐφημερίδων τῆς τετραετοῦς μάχης Ὀθωμανοῤῥώσων καὶ Ἀουστριακῶν.* ἀπλζ´ φ. 234^r

Inc. *Τὸ βασιλικὸν ὁρδὶ κινώντας ἀπὸ*

Des. *Κατὰ σκάλαν κάτω, καὶ τὸ ἐδέχθη.*

18. *Περὶ τῆς προπομπῆς τοῦ Σαντζᾶκ Σεριφίου, ὅταν ἀπέρχεται εἰς ἐκστρατείαν, καὶ ἐπανόδου εἰς Βασιλεύουσαν, Ἐκ τῶν αὐτῶν Ἐφημερίδων, ἀπλζ´.* φ. 234^v [235-238 λευκά]

Inc. *Τῆ ἰγ´ ἐγγῆκεν ὁ ἐπίτροπος ἀπὸ*

Des. *κατὰ τὴν συνήθειαν ἔδωσεν ὄλους*

Σημ. Τὸ μαχαίρι τοῦ νεότερου σταχωτῆ ἀπέκοψε τὴν τελευταία ἀράδα. Τὰ τέσσερα τελευταῖα φύλλα εἶχαν μείνει λευκὰ ἀπὸ τὸν Καρατζά. Ἐνα νεότερο χέρι κατὰχώρισε σὲ αὐτὰ πίνακες στοὺς ὁποίους κατέγραψε πατριάρχες, βλάχμπηδες, μπογδάνμπηδες, σουλτάνους καὶ μεγάλους βεζίρηδες καθὼς καὶ κάποια γεγονότα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ καταγράφονται στὸ ἐπόμενον ἔργο, τὴν «Ἱστορίαν» τοῦ Δημητρίου Ραμαδάνη.

19. *Ἀνέκδοτος ἱστορία τῶν συμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάν Μεχμέτη δ´, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σουλτάν Ἀχμέτη γ´, ἀπὸ φωνῆς Δημητρίου Ραμαδάνη.* φ. 239^r-286^r

Inc. *Εἰς ταῖς ἡμέραις μας ἐστάθη*

Des. *τὴν ἀδελφὴν του Χατιτζέ σουλτάναν*:—

Σημ. Στὸ περιθώριο τοῦ φ. 239^r ὁ Καρατζᾶς σημείωσε: «Ἀπὸ φωνῆς Δημητρίου | Ραμαδάνη, μεγάλου | σπαθάρεως κατ' ἐπιταγ[ήν] | Κωνσταντίου»

βοεβόδα | Μαυροκορδάτου» (βλ. σχετικά με τὸ κείμενο αὐτὸ τῆ μελέτη μου πὺ ἀναφέρεται στῆ σημ. 6).

20. *Βαρνάβα Κυπρίου Ῥημάδα περὶ τοῦ κατὰ τὸν Γαλατᾶν γεγονότος μεγάλου ἐμπορησμοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ β^{ου} σουλτᾶν Μουσταφᾶ, ἐν ἔτει αχῆς, Ἀπριλλίου κε΄.* φ. 287^r-289^v [290 λευκὸ]

Inc. Ὅσοι πιστεύετε Χριστὸν καὶ εἴστε

Des. τῆς παρουσίας ῥιμάδας τοῦ Γαλατᾶ.

Σημ. Ἐκδόση τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἔδωσα στῆ μελέτη μου πὺ ἀναφέρεται στῆ σημ. 9. Μετὰ τὸ στιχοῦργημα τοῦ Βαρνάβα ὁ Καρατζᾶς ἀντέγραψε ση-μείωμα τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Βυζαντίου γιὰ τὴν πυρκαγιὰ τῆς 25ης Ἀπριλίου τοῦ 1696, στὸ ὁποῖο καταγράφει τὶς ἐξι ἐκκλησίες τοῦ Γαλατᾶ πὺ κάηκαν.

21. *Ἐτέρα περὶ τῆς ἀνακτίσεως τοῦ Τρούλλου τοῦ ἁγίου Τάφου ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ, αχῆ΄, μηνὶ ἰουνίῳ, καὶ ἀποτυχίας αὐτῶ[ν].* φ. 291^r-292^r

Inc. Ἄκουσον γῆ καὶ οὐ(ρα)νέ, τὰ

Des. νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἄλλο χέρι· ὁ Καρατζᾶς ἐνσωμάτωσε τὸ σπάραγμα τῶν δύο αὐτῶν φύλλων στὸν κώδικά του καὶ σημείωσε τὴν ἐπι-γραφή «Τὰ κατὰ Ῥαφαῆλον, καὶ λοιποὺς ἐν Ἱερουσαλήμ φράρους, θέλοντας ἀνακαινίσαι τὸν τρούλλον τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας τοῦ Χ(ριστοῦ) Ἀναστάσεως, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κωλυθέντας». Στὸν Πίνακα περιεχομένων ὁ Καρατζᾶς κατέγραψε τὸ ἔργο κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου, προφανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅταν διαπίστωσε ὅτι τὸ εἶχε παραλείψει.

22. *Ἱστορία περιέχουσα ἐν συνόψει τὰ συμβάντα τῶ ῥηγι Σβέκῳ ὀνόματι Καρόλῳ μετὰ τὴν ἐν Προύτῳ ἀποτελείωσιν τῆς ἀγάπης τῶν Ὀθωμανῶν με-τὰ τῶν Μόσχων, διατρίβοντι ἔτι ἐν Μπεντερίῳ καὶ μὴ βουλομένῳ ἀποδη-μῆσαι, καὶ ἄλλα σημειώσεως ἄξια, αψιβ΄* φ. 309^r-324^v [325-326 λευκὰ]

Inc. Προοίμιον. Φανερόν εἶναι εἰς πάντας

Des. Γιάσιον, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἀπῆλθε:—

Σημ. Ὁ Καρατζᾶς εἶχε γράψει τὸν τίτλο τοῦ ἔργου στὸ φ. 293^r χωρὶς ὅμως νὰ καταγράψει ἐκεῖ τὸ κείμενο. Ὅπως ἀναφέρεται στὴν ἀναλυτικὴ ἀναγραφή τοῦ τίτλου, συγγραφέας τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Ἄφεντούλης Κλουτζιάρης (ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Καταστένου χωρίου Θεραπεία καλουμένου). Τὸ κείμενο ὀλοκληρώνεται μετὰ τὴ φράση: «Τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ ῥηγὸς τῆς Σβεκίας». Στὸ verso τοῦ φ. 309 ἐξαγγέλλεται («Πίναξ τῶν περιεχομένων ἐπιστολῶν, καὶ ἐτέρων ἐγγράφων ἐν τῇ παρουσίᾳ ἱστορίας»), τὰ κείμενα ὅμως αὐτὰ δὲν ἀκολουθοῦν ἀλλὰ προτάσσονται, στὰ φ. 299^r-308^v. Τὸ τμήμα αὐτὸ

τοῦ χειρογράφου παρουσιάζει μιὰ διατάραξη τῆς ὕλης ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴ νεότερη στάχωση πού ὑπέστη τὸ χειρόγραφο.

23. Περιγραφή τῆς Φράντζας, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἰγρμισεκιζ Τζελεμπής Μεχμέτ ἐφέντης, σταλεῖς ἐκείσε πρέσβυς κατὰ τὸ ἀρλβ^{ov} ἔτος, ταρίχι τούρκικον, βασιλεύοντος τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτη τοῦ γ^{ov}. φ. 328^r-344^v

Inc. Ἐμβαίνοντας εἰς τὸ γαλοῦνι τὸ πραγματευτάδικον

Des. κραταιᾶς βασιλείας, ἦτοι εἰς Κωνσταντινούπολιν:—

24. Ἐτέρα τοῦ κατὰ τὸν Κεατχανὰν Σεϊδαπατίου διὰ στίχων, ἀγκ' φ. 345^r

Inc. Φίλοι μου ἀκροασθήτε, νὰ σᾶς

Des. μου τελειώνει, παραπάνω δὲν ἀπλώνει:—

25. Διήγησις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάσης ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ αὐτοῦ Σουλτάν Ἀχμέτη, ἀναβρόχσεως τε τοῦ Σουλτάν Μαχμούτη τοῦ α^{ov}, καὶ τελείας καταστροφῆς τῶν στασιωτῶν, ἐν ἔτει ἀηλ^ῶ, σεπτεμβρίου ιζ^η, ἡμέρα Πέμπτη. φ. 346^r-363^v

Inc. Ἐν ἔτει χιλιοστῶ ἐπτακοσιοστῶ τριακοστῶ

Des. σύγκρισιν εἰς παρόμοια παρελθόντα συμβεβηκότα.

26. Ἡ αὐτὴ Διήγησις διὰ στίχων πολιτικῶν, συντεθέντων παρὰ Ἰωακείμ μ(ονα)χ(οῦ) Ἰβηρίτου. φ. 364^r-375^v

Inc. Πολλὰ μοῦ φάνη χρήσιμον, εἰς

Des. τοὺς ἐσῶσαν καὶ κακοὺς τοὺς θανατῶσαν.

Σημ. Μετὰ τὸ στιχοῦργημα ὁ Καρατζᾶς καταγράφει καὶ ἄλλο κείμενο καὶ σημειώνει: «Ἐξ ἑτέρου περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως». Inc. Εἰς τοὺς ἀηλ', ἐν μηνί, Des. βαθεῖ ἐν παντὶ βίω. Ἀμήν:—

27. Ἐτεροι στίχοι περὶ τοῦ Τζελέπη Ἰωάννου λαβόντος τὴν αὐθεντίαν τῆς Μπογδανίας διὰ χειρὸς τῶν ἀποστατῶν, καὶ ὕστερον ἀποκεφαλισθέντος. φ. 376^r-377^v

Inc. Ἀρχοντες τῆς Μπογδανίας, μεγιστάνες τῆς

Des. θρηνητε καὶ νὰ τὸν ἐλυπηθῆτε:—

28. Παρθενίον Ἀρχιμανδρίτου τῶν Ἱεροσολύμων Ἱστορία χρονολογική, καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ἐπαναστάσεως, ἀρχομένη κατὰ τὸ ἀηλ^{ov} ἔτος. φ. 378^r-422^r

Inc. Καὶ Διογένην ἐκείνον τὸν παλαιὸν

Des. τοῦ δακτύλου σχήματι καὶ με

Σημ. Τὴν ἐνότητα αὐτῆ, γραμμὴν ἀπὸ παλαιότερα χεῖρα, βρῆκε κολοβὴ ὁ Καρατζᾶς καὶ συνέχισε τὸ κείμενό της στὰ φ. 410^r-422^r, χωρὶς ὅμως καὶ αὐτὸς νὰ

όλοκληρώσει τὸ κείμενο· εἶχε ἀφήσει λευκά τὰ φύλλα 423-427 πιθανῶς γιὰ νὰ τὸ συμπληρώσει. Σὲ αὐτὰ μεταγενέστερο χέρι κατέγραψε σὲ συγκριτικὸ πίνακα βασιλεῖς καὶ πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως, σουλτάνους καὶ αὐθέντες Μολδαβίας καὶ Βλαχίας ἀπὸ τὸ 1283 ὡς τὸ 1453 (φ. 423^v-426^r). Στὰ ἐπόμενα φύλλα 428^r-437^v νεότερο χέρι κατέγραψε κείμενο μὲ τὸν τίτλο: «Περὶ κατὰ καιροὺς καταδρομῆς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φράρων λατίνων καὶ Ἀρμενίων ἵνα λάβωσι τὸν Ἅγιον Τάφον». Inc. *Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἦσαν ἐν Des. ἀπέβαλε τὸν πατριάρχη τὸ 1660. Δοσθ. Ἱεροσ. 12 Βιβλ. σελ. 1204.* [φ. 438-441 λευκά]

29. Τοῦ αὐτοῦ Παρθενίου Μ(ητ)ροπολίτου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης *Ἱστορία τῆς μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀρμενίων διαφορᾶς.* φ. 442^r-481^v
Inc. *Τοῦ μὲν προπάτορος ἡμῶν ἡ*
Des. *ἐν τῷ ἐφεξῆς βιβλίῳ διηγησόμεθα:—*

30. *Περιοπαὶ ἐξ ἐπιστολῶν πατριαρχικῶν περὶ τῆς αὐτῆς διαφορᾶς.*
φ. 482^{r-v}

Inc. *Κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἐπτακοσιοστὸν τριακοστὸν*
Des. *καὶ τοὺς λοιποὺς πολυχρονίους ἡμῶν Αὐθέντας:—*

31. *Χρονολογία Ὀθωμανικῆς Ἱστορίας ἀπὸ διαφόρων ἀποσημειώσεων.*
φ. 483^r-484^r

Inc. *ἄλλ' ἔτους, ἀπέκλεισεν ὁ Κοτζῆς*
Des. *Ῥέθυμνον, ἦγουν εἰς τοὺς ἀχμζ'.*

Σημ. Στὰ φ. 484^v-485^v ποὺ ἄφησε λευκά ὁ Καρατζᾶς μεταγενέστερο χέρι κατέγραψε («ἀποσημειώσεις») σχετικὲς μὲ τὸ προηγούμενο κείμενο. Στὰ φ. 486^r-489^v ἔχουν γραφεῖ τέσσερα κείμενα ποὺ ἀφοροῦν τὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως: α) πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος ποὺ παροτρύνει τοὺς χριστιανοὺς νὰ συμμετάσχουν στὴν ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ζήτησε ἡ Πύλη· Inc. *...ὥστε ἕκαστος αὐτῶν εἰς τοὺς τόπους* (φ. 486^r)· β) γράμμα τῆς Πύλης πρὸς τὸν πατριάρχη μὲ ἡμερομηνία 2 Αὐγούστου 1821· Inc. *Γνωστὸν εἶναι τὸ ἀνέκαθεν ἔλεος* (φ. 487^r-488^r)· γ) Νότα τοῦ Ρεῖζ ἐφένδη πρὸς τοὺς πρέσβεις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας· Inc. *Παρίσι 3 Ἀπριλίου 1822, Ἡ ἐφημερὶς* (φ. 488^r-489^v)· δ) Ὁρισμὸς τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν σατρίαζάμη τῆς Πελοποννήσου Γαλιπ πασά· Inc. *Σὺ ὁ σατρίαζάμης καὶ πληρεξούσιος* (φ. 489^v).

32. *Σύνοψις Ἱστορίας Ὀθωμανικῆς, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῶν Ὀσσομάνου καλουμένου, καὶ λήγουσα μεχρὶ τοῦ α^{ου} Σουλτὰν Μαχμούτη.*
φ. 490^r-499^v

Inc. *Ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς*
Des. *τὸ Αἰγνούπιον σφῶν αὐτῶν ναῶ:—*

33. *Μονοῦδιὰ διὰ στίχων πολιτικῶν εἰς τὴν γεγωνίαν ἐν Κωνσταντι-*

νουπόλει μεγίστην πυρκαϊάν κατὰ τὸ ἀπκη^{ov} ἔτος, Ἰουλίου ιζ', ἡμέρα τετράδι, βασιλεύοντος Σουλτὰν Ἀχμέδ τοῦ γ^{ov}. φ. 500^r

Inc. Ὡ δυστυχία φοβερή! ὦ συμφορὰ

Des. δὲν εἶναι μὴν τὴν ἀφήση:—

Σημ. Στὸ περιθώριο τοῦ φ. 500^r ὁ Καρατζᾶς σημείωσε: «Ἀπὸ ἰδιοχείρου Κωνσταντίνου Καρατζᾶ, μεγάλου ποστelnίκου».

34. Περιγραφή τῆς καταστάσεως τοῦ καθ' ἡμᾶς καιροῦ, καὶ τῆς συμβάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει πανώλης κατὰ τὸ ἀπνη^{ov} ἔτος, βασιλεύοντος Σουλτὰν Μαχμοῦδ τοῦ α^{ov}. φ. 501^r-504^v [505 λευκὸ]

Inc. Διότι ἂν ἐστάθησαν καὶ ἄλλοι

Des. πολλὰς Γραφῆς μας τῆς ἀγίας:—

Σημ. Στὸ περιθώριο: «Ἐκ τοῦ βίου Ἱεροθέου διδασκάλου τῆς νήσου Σκοπέλου, τοῦ συγγραφέντος ὑπὸ Κωνσταντίνου Δαπόντε».

35. Περιγραφή διὰ στίχων πολιτικῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάσεως πυρκαϊᾶς κατὰ τὸ ἀπνη^{ov} ἔτος, Σεπτεμβρίου ιζ^η, ἐπιφωσκούσης ἡμέρας Κυριακῆς, βασιλεύοντος Σουλτὰν Ὀσμάνη τοῦ γ^{ov}. φ. 506^r-507^r

Inc. Ἐγὼ νομίζω ἀπ' αὐταῖς ἄναγε

Des. μεταγενεστέρους μας ἔγγραφον νὰ ἀφήσουν:—

Σημ. Στὸ περιθώριο ἀπὸ τὸν Καρατζᾶ: «Ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε».

36. Περιγραφή διὰ στίχων πολιτικῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάσεως ἐτέρας πυρκαϊᾶς ἐν τῷ ἐφεξῆς ἔτει, Ἰουνίου κδ^η, ἐπιφωσκούσης ἡμέρας βας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. φ. 508^r-512^r [513 λευκὸ]

Inc. Ὅμοίως κ' ἡ πυρκαϊὰ ἢ κατὰ

Des. τὸ πῦρ αὐτὸ νὰ σβύση:—

Σημ. Στὸ περιθώριο ἀπὸ τὸν Καρατζᾶ: «Τοῦ αὐτοῦ [Κωνσταντίνου Δαπόντε]».

37. Δαμασκηνοῦ θύτου Στίχοι παραινετικοί. φ. 514^r-515^r

Inc. Ἀρχίζω τὸ ἀλφάβητον καὶ γράφω

Des. μὲ λέν, τὸ καλογερικό μου:—

Σημ. Τὸ στιχοῦργημα καταλήγει μὲ τὴ δήλωση τῆς ταυτότητος τοῦ συγγραφέα: «Ὡ ἀδελφοί, ἂν θέλετε μαθεῖν τὸ ὄνομά μου, θύτην Δαμασκηνὸν μὲ λέν, τὸ καλογερικό μου».

38. Κατάλογος τῶν αὐτοκρατόρων τῶν Τούρκων τῶν ἀρξάντων ἀπ' ἀρχῆς ἕως τοῦ νῦν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

φ. 526^r-527^r [528-529 λευκὰ]

Inc. *Σουλτάν Όσουμάνης ὁ α^{ος} ἀνηγορεύθη*

Des. *αφοδ', ἰαννουαρίον 10, ἡμέρα Παρασκευῆ.*

Σημ. Πλάι στὸν τίτλο νεότερο χέρι σημείωσε: «Ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Καντεμίρη». Ἡ καταγραφή τῶν σουλτάνων ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ τὸν Καρατζὰ μὲ τὴν ἀνοδο στὶς 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1774 τοῦ Ἀμπντοῦλ Χαμίτ Α'. Μεταγενέστερο χέρι συνέχισε τὴν καταγραφή ὡς τὸ ἔτος 1808 (φ. 527^v).

39. *Ἐτερος περὶ τῶν βασιλέων Ἀλγοσμάνιδων ὅσοι ἐστάθησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου Σουλτάν Ὄσμάν, ἕως Σουλτάν Μαχμουδ τοῦ α^{ου} καὶ ὅσοι βεζιραζέμιδες ἐστάθησαν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ β^{ου} σουλτάν Μουράτη, ἕως τοῦ νῦν.* φ. 530^r-531^v [532-533 λευκὰ]

Inc. *Ὁ σουλτάν Ὄσμάν χάνης ἐστέφθη*

Des. *Μουσταφᾶ. Ὁ αὐτὸς ἄγαπι πασᾶς.*

Σημ. Ἡ καταγραφή τῶν βεζιρίδων διακόπτεται στὸν πρῶτο βεζίρη τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Δ', δηλαδὴ μετὰ τὶς 19 Ὀκτωβρίου 1757, ἡμερομηνία ἐκλογῆς τοῦ Μουσταφᾶ.

40. *Κατάλογος τῶν Ἀθθεντῶν Βλαχίας, καὶ Μολδαβίας ἀπ' ἀρχῆς, μέχρι τοῦ νῦν.* φ. 534^r-539^v

Inc. *Ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ 1290 Ράδουλος ὁ*

Des. *Γρηγόριος γ^{ος} υἱὸς Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.*

Σημ. Ὁ Καρατζὰς διακόπτει τὴν καταγραφή τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας τὸ 1786, ὅταν ἀνεβαίνει ὁ Νικόλαος Μαυρογένης, ἀφήνει ἓνα φύλλο λευκὸ καὶ συνεχίζει μὲ τὸν κατάλογο τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας, ὁ ὁποῖος διακόπτεται ἐπίσης στὸ 1786. Νεότερα χέρια συμπλήρωσαν τὴν πρώτη καταγραφή ὡς τὸν Γρηγόριο Γκίκα τὸ 1822. Τὸ φύλλο παρουσιάζει φθορὰς στὸ κάτω μέρος. Ἄλλο χέρι συμπλήρωσε κάποιες πληροφορίες γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γρηγορίου πολὺ δυσανάγνωστες. Στὸ verso τοῦ φ. 533 νεότερο χέρι ἔχει καταγράψει ἓναν πίνακα ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας στὸν ὁποῖο δίνει διαφορετικὲς χρονολογίες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ παραθέτει ὁ Καρατζὰς στὴν ἀντικρινὴ σελίδα.

41. *Ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Ρώσων, τῆς γεγωνίας κατὰ τὴν πεδιάδα τὴν οὔσαν πλησίον τοῦ Κοτζζοῦκ Καϊναρτζῆ, πέντε λέγαις μακρὰν τῆς πόλεως Σηλύστρας, αφοδ', Ἰουλίου α'.* φ. 516^r-525^v

Inc. *Οἱ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες τῶν*

Des. *ὑπογραφήν ταύτης τῆς εἰρηναίας καταστάσεως.*

Σημ. Τὸ κείμενο ἀπαρτίζει ἓνα τετράδιο γραμμμένο ἀπὸ ἄλλο χέρι, τὸ ὁποῖο ὁ Καρατζὰς εἶχε συσταχώσει στὸν κώδικά του τελευταῖο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν καταγραφή του στὸν Πίνακα περιεχομένων. Ὅμως στὴ νεότερη στάχωση τὸ τετράδιο αὐτὸ συρράφτηκε σὲ ἄλλη θέση καὶ ἀριθμήθηκε ὡς

φ. 516-525. Μετά τὸ τέλος τοῦ κειμένου ἄλλος γραφέας ἔχει σημειώσει τὰ ἀκόλουθα: «Ἐγένετο κατὰ τὴν πεδιάδα τὴν οὖσαν ἐγγὺς τῆς πόλεως Κου-
τζοῦκ Καΐναρτζῆ, ἐν ἔτει αψοδ^ο, Ἰουλίου α', πέντε λέγαις μακρὰν οὖσαν τῆς
πόλεως Συλλήστριας».

Ἐδῶ ὀλοκληρώνονται τὰ περιεχόμενα τοῦ κώδικα τοῦ Νικολάου Καρα-
τζᾶ. Πιστεύω πὼς ἔγινε φανερό τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει τὸ χει-
ρόγραφο αὐτό, τεκμήριο τῆς δικῆς του ἐνημέρωσης ἀλλὰ καὶ δείκτης
γιὰ τὰ ἱστορικὰ ἔργα ποὺ κυκλοφοροῦσαν, σὲ χειρόγραφη ἢ καὶ ἔντυπη
μορφή, στὸν ἑλληνικὸ χῶρο τὸν 18ο αἰώνα. Ἐνα πλούσιο σὲ ὕλη χειρό-
γραφο, ποὺ γίνεται πολύτιμο ἂν συνυπολογίσουμε τὰ παρασελίδια ση-
μειώματα τοῦ Καρατζᾶ μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι κατάστικτα τὰ φύλλα τοῦ χει-
ρογράφου καὶ στὰ ὁποῖα παραθέτει τὶς πηγές του ἀλλὰ καὶ σχόλια γιὰ
πρόσωπα καὶ γεγονότα ποὺ παρελαύνουν στὰ φύλλα τοῦ κώδικά του.

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Summary

KNOWN AND UNKNOWN HISTORICAL TEXTS REGARDING THE OTTOMAN PERIOD FOUND IN A MANUSCRIPT OF NIKOLAOS KARATZAS

MS 5 of the Kourilas Collection, now preserved at the University of Ioannina, contains 41 historical texts concerning mainly the history of the Ottoman Empire during the 17th and 18th centuries. The manuscript was written by the eminent 18th-century collector and scholar Nikolaos Karatzas. Many of the texts are unedited. This preliminary study includes a list of these texts, their incipits and some paleographical notes.

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ